Знай наших

Раїса Цапун:

«Для мене українська пісня — це саме Життя»

Раїса Цапун — старший викладач Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету. Фольклорист, етнограф, збирачка та виконавиця народних пісень. Майстер сучасного декоративно-прикладного мистецтва (художня вишивка). Незмінний керівник фольклорного ансамблю «Джерело», який являється неодноразовим переможцем фестивалів і конкурсів в Україні та поза її межами. Проводить значну дослідницьку роботу. Основна сфера досліджень — фольклор Житомирського та Рівненського Полісся. З цієї проблематики друкувала наукові дослідження в колективних виданнях інституту. Випустила репертуарний збірник «Співає «Джерело». Підготувала до друку навчально-методичний посібник «Фрагменти народних обрядів з репертуару «Джерела» і науковий каталог персональної виставки «З любов'ю в серці» (художня вишивка, виконана Р. Цапун на основі робіт з унікальної історично-етнографічної колекції Великої історичної Волині).

Отож про життя і мистецтво, про будні і свята, про святе і грішне — і, звісно ж, про кохання розмова з Раїсою Володимирівною Цапун.

— Творчу долю митця визначає час, в якому випало йому жити, але й митець визначає власну долю. Що спонукало Вас піти на пошуки і відродження стародавньої української та обрядової пісні?

— Знайомство з українськими піснями та обрядами розпочалося ще з дитинства. Пригадую, як на сімейні свята збиралась родина і співали дуже гарні пісні. Батько басував, тітка Любка підхоплювала, мама виводила, а весь гурт вливався і виходило напрочуд гарно. Ми, малі діти, слухали. Згодом я, як найстарша, влаштовувала концерти. Діставались з коробки різнокольорові банти, які були подаровані на весіллі, віночки і влаштовувались дійства.

З родинного села я винесла перші враження про красу народної поезії. Але мріяла після закінчення школи вчитись на модельєра одягу, бо любила шити, в'язати, вишивати. Та, як завжди буває, щасливий випадок змінив мої плани. На одній з вечоринок мого родича (проводили в армію) була і вчителька з музичної школи, яку я, до речі, закінчила раніше, пані Неоніла Степанчук. Тож вона, почувши, як ми з дівчатами співаємо, порадила мені йти вчитися до Рівненського інституту культури. Це була і мрія моєї мами. По закінченні інституту залишилась працювати при кафедрі зав. фольклорним кабінетом. Зайнялася фольклористично-збирацькою роботою, записувала пісні, обряди, вивчала особливості живої розмовної мови. Пригадую ті давні весілля, що їх пощастило бачити в дитинстві... Такий жаль огортає, що цей диво-обряд вже майже не побутує. Модернізація способу життя здеформувала потребу високого поетичного спілкування. Чому ж тоді дивуємось убогості думок, черствості сердець, жорстокості вчинків? Взагалі, моє життя повністю підпорядковане фольклорно-етнографічній діяльності. Це потреба моєї душі.

— Пані Раїсо, але ж скільки б ви пісень не записали, це є "мертвий капітал". Щоб донести їх до широкого кола цінителів української народної пісні, потрібні виконавці.

— Безумовно. Після творчих експедицій перш за все хотілося почути пісні у виконанні гурта і тому виник студентський ансамбль «Джерело», в якому згодом кожна виконавиця стала унікальною. В країні на той час (а було це в 1986 р.) почалось духовне відродження і, як на диво, саме міська інтелігенція почала бити на сполох, рятувати нашу національну культуру. Тож фольклорні колективи почали рости у нас, як гриби.

На той час в Палаці дітей і молоді м. Рівного таких колективів не було, а наш інститут був осередком культури. Тож керівники Палацу звернулися до нас по допомогу. І я погодилась. Стала керівником колективу «Веснянка». Працювала з ними два роки. Ми слухали пісні, записані в експедиціях, вслуховувалися в момізматику, яка надзвичайно складна, адже поліський спів як те гілляste дерево: не завжди легко виспівати мелодію. Тільки через любов до пісні можна навчитись співати. Тут ще велику роль грає особистість викладача. Коли діти бачать, як я співаю на сцені, вони вірять мені, бачать перед собою того, за ким можна йти. Згодом ці діти прийшли вчитись до Інституту культури. Зараз я працюю з підготовчою групою. З ними теж цікаво працювати. Діти дуже щирі, добрі. В квартеті «Криниченька» я співаю уже не чисто фольклор, а авторські пісні, обробки народних пісень. Вважаю, що в нас це непогано виходить, тому що ми маємо вже своїх прихильників. В усякому разі це спроба виявити себе в іншому ракурсі. Зараз я готую свій новий творчий концерт, який відбудеться в м. Рівне. Це другий мій сольний концерт, перший відбувся 10 років тому. Мені захотілось сказати своє слово в народному мистецтві, а сказати є що: творчий баланс великий.

— Раїсо Володимирівно, Ви маєте рідкісну в наш час розкіш: займатися улюбленою справою. До того ж ще й працюєте над книгами.

— Книги — це результат моєї збирацької роботи. Перша книжка «Співає «Джерело» побачила світ у 1997 році. Це репертуарний збірник, яким користуються студенти. Туди ввійшли пісні, записані як в моєму селі, так і в Рівненській області. Підготовлена до друку книга «Обряди народні». Вона цінна тим, що могла б слугувати як в вищих навчальних закладах, так і в дитячих садках. І, нарешті, скоро вийде з друку книга «Сербинівське весілля». Відгукнулися і допомогли мені в виданні цієї книги мої земляки Володимир Ружицький, який живе в Москві, та Сергій Рижук з Києва. І хоч ще є деякі проблеми з коштами, я сподіваюся, що з їхньою допомогою ця книга невдовзі побачить світ. Я їм дуже вдячна за підтримку. А взагалі, хочу сказати, що книга «Сербинівське весілля» писалась довго. Обряд був зовсім втрачений. Його пам'ятали лише окремі жінки. І вони вже, на жаль, пішли в небуття. Немає з нами в живих моєї бабусі, сусідки Ганни Любчик. Я так жалію, що не встигли вони розповісти мені про інші свята. Ви знаєте, які ми багаті культурою! Це весільне дійство я записувала мовою оригіналу.

Ось як відгукнувся в своїй рецензії на книгу «Сербинівське весілля» професор, кандидат мистецтвознавства Львівської музичної державної академії ім. М. Лисенка Б. С. Луканюк: *«Немає сумніву, дослідницька праця Раїси Цапун стане цінним внеском у загальну скарбницю документальних описів українського народного весілля взагалі і середньополіського зокрема, тому цілковито заслуговує на публікацію як наукове видання».*

— Ви нерідко буваєте з концертами за кордоном. Як там відносяться до українського фольклору і чи зрозуміла їм наша культура?

— Я згадую нашу першу поїздку до Італії в 1990 р. В Біргамо проходив міжнародний фестиваль фольклору. Запросили колектив «Древляни» з Рівного і я поїхала як солістка. Пісні в нашому репертуарі були не просто народними, а підняті з глибинного пласту. Ми відібрали все найкраще, керівник колективу зробив прекрасні аранжировки. Я дуже хвилювалася: чи зрозуміють мене італійці. Виступала у двох відділеннях. Коли закінчилося перше відділення, я почула зливу оплесків, після другого відділення зал піднявся і скандував: «Раїса». Я була дуже щаслива, тому що наші пісні зрозуміли, якщо не словами, то душею. Ми виступали в різних містах і селах, в церковних закладах, я бачила: їхня душа торкається нашого чудового мистецтва.

Незабутньою була поїздка і до Франції. Вразило те, як в цій маленькій країні цінують і зберігають старовину. Жили ми в спорудi, яка нагадувала замок, проте внутрішня частина будівлі була зроблена в сучасному стилі. Жити тут було дуже зручно і затишно. До речі, у Францію нас запросили теж на міжнародний фестиваль. Так от, вечорами ми виходили у двір і співали українські пісні, а поряд з нами, за огорожею, знаходилась база відпочинку. Ми не знали, що там на траві сиділи відпочиваючі і слухали нас, а коли ми їх побачили — вони встали і ми почули оплески. Таким чином вони просили співати ще. На цьому фестивалі ми спілкувалися з представниками різних народів, розуміли один одного. Ми, українці, відрізнялися нашим українським одягом і всі ходили за нами, фотографували наші оригінальні костюми. Взагалі українській культурі є чим пишатися.

— У кожної творчої людини є своя вершина, якої вона прагне досягти. Яка вершина Ваша?

— Моя робота підпорядкована тому, щоб відродити наші обряди, пісню, яку почали вже забувати. Мабуть, це і є моя вершина. На жаль, ми сьогодні не можемо похвалитися тим, що в селах звучать ці пісні. Наша пісня настільки мудра, хоча б та ж колискова. Вона з раннього віку вчить дитину бути доброю, чемною, не красти, з людьми бути щирою. Тож хочеться, щоб наша пісня жила, відгукувалася в серцях не лише дорослих, а й дітей. А в роботі своїй я не можу зупинятися ні на хвилину. Зараз я у відпустці, приїхала до мами і привезла з собою багато касет з давніми записами. Вони звучать цілий день, бо ж я повинна прийти до своїх студентів з творчим доробком. Я не заспокоюсь, поки їх не вивчу. Зі мною слухають і мама, і сусідки, і малі племінники. А ввечері ми співаємо. Іноді мені здається, от зроблю ще цей концерт і все, зупинюсь на цьому, але чи то вдача в мене така, чи ще щось, але зупинитись на досягнутому вже не можу. Для мене народна пісня — це кисень, це саме життя. Я почуваю себе щасливою, що можу дарувати радість людям.

— Крім пісенного фольклору Ви займаєтесь ще й декоративно-прикладним мистецтвом. Це ще один засіб проявити себе в творчості?

— Українська народна пісня і художня вишивка — невід'ємні складові частини нашої культури. Згадаймо, на вечорницях дівчата вишивали сорочки, рушники і при цьому не тільки спілкувалися, але й співали. Взагалі вишиті речі мали символічне значення в різних обрядах нашого народу. Тож вишивка займає в мене багато часу. Всі свої сценічні костюми я шию і вишиваю сама. А щоб було красиво, милувало око людей, я передивляюсь стародавню вишивку, вивчаю символіку, її особливості. В цьому мистецтві я також удосконалюю свою майстерність: приймала участь в багатьох виставках і представити глядачеві одну і ту саму річ я не можу. Мені хочеться завжди здивувати людей якоюсь неповторною вишивкою. Робимо копії стародавніх сорочок. Вони дуже досконалі в композиційному вирішенні, нічого лишнього, повна гармонія у кольорі і у формі. Була вражена багатством вишивки свого села, народним одягом, а особливо рушниками.

— Пані Раїсо, у Вас росте син Тарас. Як він відноситься до Вашої творчості?

— Мені чомусь завжди хотілось мати дівчинку, мріялось, як навчу її всього того, що знаю сама, бо ж хлопчики до співу не дуже охочі. Та й молодь росте сьогодні інша: вони стали більш прагматичними, на жаль, втратилась душевність, безкорисливість. На їх місце прийшла байдужість, черствість і навіть жорстокість. В майбутньому я дуже боюсь побачити свого сина саме таким, тож змалку вчу любити все наше: і мову, і пісню, і наші звичаї. Не хочу, щоб він, почувши народну пісню, чи побачивши вишиванку, відмахнувся рукою. Тарасик завжди задіяний в народних виставах: то він косу розплітає, то зірку тримає, то віншування говорить. Тобто, він завжди зі мною і я відчуваю, що після таких дійств він багатшає душею. Звичайно, від вуличного виховання дитину не вбережеш, він же спілкується з дітьми, але коли маю нагоду брати його на фестивалі, то обов'язково беру. Дитина ж насичується всім тим, що бачить, його ніхто не заставить любити народну пісню і я інколи бачу, як він грається і тихенько співає.

— Ви щаслива людина?

— Так, можу сказати, що я — щаслива. Від вдало заспіваної пісні, від того, що лист отримала від рідних: що всі живі-здорові, що я потрібна людям. Щаслива, коли приїжджаю в село і бачу усміхнену маму з її глибокими карими очима, коли лине тиха розмова про все, що її турбує.

Звичайно, як і кожна жінка, я мріяла бачити себе в сім'ї, але не склалось так, як хотілось. Зраджене кохання так обпалило душу, що ці рани довго ятрились. Але зараз я щаслива.

— Хто Вас підтримує у житті у важку хвилину?

— У мене є кохана людина, яка підтримує, розуміє мене з півслова. За професією ми зовсім різні, хоча він також цікавиться народною творчістю, пише гуморески. Він закінчив технічний вуз, будує дороги, та в душі — це творча людина. Ми рідні душею. З ним я захищена від усього лихого. Він — мій захист, моя опора. Незахищена жінка — це жах.

— Сьогодні наше суспільство заражене заздрістю: бідних до багатих, бездарів до талановитих. Ну такі ми вже є. Чи обійшли Вас заздрісники і чи є у Вас найближча подруга?

— Приятелів у мене багато. З ними я відпочиваю, спілкуюсь, але близької, сокровенної подруги немає. Мабуть я надміру відкрита людям, життю. Дружила з однією, та в якийсь момент відчула нещирість. Я не могла розповісти жіночі чи які таємниці, бо знала, що через деякий час вони будуть поширені, обговорені в іншому місці. Мені дуже жаль, але близької подруги немає. Ну, а заздрість... Ви знаєте, у творчої людини, мабуть, завжди є заздрісники. І якщо чесно, то я їм вдячна, тому що це є рушійна сила. Мені завжди хочеться зробити ще краще, це підштовхує мене доказати, на що я здатна. Тож хай їм Бог дає здоров'я, я на них не тримаю зла. А любов і добро не вмерли. Про це я говорю зі сцени.

— Що таке порядність у Вашому розумінні?

— Людська порядність — шанувати і любити батьків. Не зрадити друга, не йти до своєї мети через голови інших. Я, дійсно, всього, чого досягла в творчості, добивалась своєю працею, ніколи не використовувала плоди чужої.

— Про що Ви мрієте?

— Коли свято закінчується, залишається мрія. Мрія про наступні концерти, кращі за попередні, про зустріч зі щирими друзями народної пісні, про завтрашній день, який пов'язую з надією на краще.

— Пані Раїсо, чи віруєте Ви в Бога, чи ходите до церкви?

— До церкви я ходжу, але, на жаль, не так часто, як того хотілося б. Коли приїжджаю в Будичани, то завжди приходжу в церкву посповідатися, в Храмі я відчуваю очищення душі. В Рівному також заходжу до Собору, свічку ставлю. Подумки звертаюсь до тієї сили, яка над нами є, взагалі я навіть відчуваю, що мені вона допомагає. Жаль, що раніше спілкування з релігією сприймалося як щось ненормальне.

Я дуже люблю релігійні свята: Спаса, Великдень, Різдво. От і зараз дочекалися новорічно-різдвяних свят, одне з найвеличніших празників святкового календаря. І найбільше Різдво відчуваєш саме в селі, коли вранці діти йдуть вітати сусідів та родичів. А ввечері починається масове колядування. Це знову нагода для дітей: вивчити нові колядки, щедрівки та довідатися, що люди ними тішаться, бо ж в новорічні та різдвяні ночі посівальників та колядників господарі приймають щедро.

Користуючись нагодою, я хочу привітати всіх моїх односельців, моїх близьких і рідних людей з Новим роком і Різдвяними святами. Побажати вам, дорогі земляки, щастя і здоров'я, а господарству — статків і щедрого приплоду.

— Мені ж залишається щиро подякувати Вам за цікаву розмову, побажати творчих успіхів і нових зустрічей з шанувальниками Вашого таланту.

Людмила ШУБІНА.